

ŽIVLJENJE IN SVET

SEDMINSKA REVILJA — PRILOGA PONEDELJSKEGA JUTRA

ST. 9.

V LJUBLJANI, 29. AVGUSTA 1936.

KLJUGA 20

MAKEDONKA

M A L A R I J A

DR. MAKS KREMŽAR
N A D A L J E V A N J E

Pomembna larvicidna sredstva imamo v mineralnem svetu. Ta sredstva delujejo deloma mehanično, deloma kot strup (kemijsko-toksično). Zgolj mehanično deluje parafinsko olje.

Ličinke priplavajo na vrh, da se nasrkajo kisika. Ako prekrijemo vodo s plastjo parafinovega olja, tedaj je zveza med zrakom in vodno površino pretrgana, ker je med njima pregrada v obliki imenovanega parafinskega olja in ličinka ne dobi kisika, takar pogine zaradi zadušitve. Mehanično in strupeno deluje kavčukovo olje (rubber oil), nafta in petrolej. Najbolj prikladna je nafta že zaradi cene, ki je 1 do 3 krat manjša od petroleja. Vegetacija ne ovira petrolizacije, nasprotno, še v korist je, ker nafto, zadržuje da prehitro ne odteka, le hudi nalivi in hudourniki jo odnašajo. Nafta uničuje vse ličinke, od velikih do malih in, kar je posebno važno, tudi jajčeca. Obenem poginejo pri tem postopku tudi druge vodne živali, žuželke in žabe. Nafta deluje več dni in zadostuje, da izvršujemo petrolizacijo dvakrat mesečno. En m² vodne površine prekrijejo z 20 do 30 grami nafte.

Izključno toksično deluje pariško zelenilo (vert de Paris, Schweinfurtergrün), ki so ga nekoč uporabljali za barvanje preprog in je zelo strupen kakor vse arsenove spojine; pariško zelenilo je namreč spoj bakra z arsenom. To larvicidno sredstvo so uvedli v antimalarično borbo najprej Američani, ki ga posipajo kar iz aeroplanov. Zelenilo pomešamo s cestnim prahom ali pepelom v razmerju 1:100 (1‰); 100 gramov te zmesi potresemo na 10m² vodne površine v smeri lahkega vetra z roko ali pa z brizgalkami, ki jih imajo za škropljenje trte. Prah ostane nekaj časa na vrhu, kjer ga ličinke jedo in poginejo. Čim je prah premočen, se potopi na dno, kjer je potem brez učinka. Deluje torej samo na površini. Uživajo ga le velike ličinke, zato ne moremo imeti zaželene učinka pri malih ličinkah, pri jajcih pa sploh ne. Posipanje ovirajo hud veter, nalivi, nemirna vodna površina, tudi bujna navpična vegetacija. Ako po-

mislimo, da učinkuje pariško zelenilo le na odrasle ličinke in v najboljšem primeru 10 do 12 ur, tedaj znatno zaostaja za delovanjem nafte. Bolj priporočljiva je nafta, ki ima sigurnejši učinek in pri petrolizaciji ne rabimo mnogo osebja, dasiravno je pariško zelenilo mnogo cenejše od nafte. Živina ne mara piti z nafto onečiščene vode, dočim zelenilo kar odrine, zato onih lokev, ki so za napajanje živine, ne bomo petrolizirali. S prahom pričenmo posipati v začetku aprila do konec oktobra, novembra.

Voda, ki vsebuje 10% kuhinjske soli, zadržuje ličinke v njih razvoju; ako je soli preko 15%, tedaj ličinke izginejo. Nekateri raziskovalci so ugotovili, da se morejo ličinke razvijati v koncentrirani morski vodi.

Larvicidno delujejo fluorescirajoče (svetlikajoče) snovi v približnem razmerju 1.1000 kakor so eritrozineozin, akridin, safranin, fluorescein. Najjači med njimi je bengal-eritrozin, ki deluje v prisotnosti sončne svetlobe že v razmerju 1: 1.500.000.

Za uničevanje ličink preplavljajo prostrana močvirja ob obalah z morsko vodo, ki vsebuje največ kuhinjske soli.

Velikega pomena je v antimalarični borbi melioracija tal, posebno že zaradi tega, ker je gospodarsko naprednejše ljudstvo dostopnejše drugemu napredku, ki zopet v sklenjenem krogu podpira antimalarično akcijo. Nekateri vidijo v tem postopku edini pripomoček pri zatiranju endemične malarije. Da so si mnenja deljena, je čitatelj bržkone opazil že med razpravo. Melioracija, ki obstoja v tem, da uredimo obale, potoke, reke, da napravimo prekope, kjer voda zastaja, da očistimo bregove od nepotrebne vegetacije, ki samo ovira vodni tek, da zasipamo nepotrebne mlake in lokeve, ima namreč slabo stran, da rabi ogromno denarja, kar velja posebno še za današnje čase. K taki akciji moramo pritegniti agrome, narodne ekonomе, socialne medicince in higienike, strokovnjake, ki se na stvar razumejo; kajti z nestrokovnim odvajanjem vode se nam kaj lahko pripeti, da pretvorimo rodovitna polja

na mah v puštinje in zamenjamo eno socialno zlo s še večjim — siromaštvom. To velja predvsem za kraje, ki trpe zaradi suše in kjer je vsaka kaplja vode dragocena. Opazili so (v Dalmaciji), ako turščica dobro obrodi, je več malarije kakor obratno. Stvari ni težko razumeti. Pri zadostni moči je turščica bolje obrodila, obenem pa je tudi anofeles našel več prilike za razvoj nego ob času suše. In ljudstvo, ako bi imelo voliti, bi se gotovo odločilo za turščico, to se pravi, glavno, da imamo koruzo, za malarijo se ne menimo.

Kakor rečeno, melioracijska dela požro mnogo denarja in recimo, da bi ta dela izvedli, kakor smo si jih idealno zamislili, vendar nam ne bi uspelo zatreči komarja popolnoma. Zato je potrebno, da gre vzporedno tudi antiparasitorna borba. To so momenti, zaradi katerih predlagajo nekateri bonifikacijska dela v manjšem obsegu. Včasih dosežemo z majhnim prekopom, ki je stal le malo denarja, da odstranimo vodo, ki je bila leglo anofelizma. V antimalarično borbo moramo pritegniti vsa sredstva, kinin, larvicidna sredstva, melioracijska dela, dvigati ljudstvo kulturno-gospodarsko, ako hočemo uspeti.

Toliko o malariji. Danes, ko smo združeni z malaričnimi kraji v politično enoto, ko mnogi izmed nas, bodisi po svoji službeni dolžnosti, bodisi iz turističnih nagibov, prihajajo z njimi v ožji stik, menim, da ne bo škodilo, ako se z njo približe seznanimo.

Uporabljeno slovo:

P. Mühlens, Malaria, Neue Deutsche Klinik B. VII.

Mering-Krehl, Lehrb. der inner. Mediz. B. I. Malaria.

Dr. Nežić, Malaria u sjevernoj Dalmaciji, Terapeutski vjesnik III/5.

Dr. Nežić, Endemijska malaria kod nas i metode suzbijanja; Ars therapeutica IX/1

Dr. Božić, O sredstvima za uništavanje anofela Terap. Vjes. III/5.

Dr. Hofschläger, k povijesti mreže protiv Moskita (dtto.)

Dr. Trausmiller, Malaria na otocima gornjeg Jadrana, Terap. Vjes., IV/6—7.

Dr. Marušić, Pučko liječenje malarije (dtto).

Dr. Raner, Prilog suzbijanju endemične malarije. Ars therap. IX/3.

Uhlenhuth, Ueber neuere Ergebnisse d. Malaria. Ars medici 1934/10.

Ziemann, Ueber den heutigen Stand der Malariaforschung, Ars med. 1933/9.

Duti, Leguminosenanpflanzungen zur Bekämpfung der Malaria, Ars med. 1922/2.

R. RIEGE

V. ČAKALNICI (lesorez)

PO BOLGARSKIH PLANINAH IN DOLINAH

DR. MILAN SIJANEC

N A D A L J E V A N J E

Skozi Bansko do Banderice

Slovo od samostana je pomenilo slovo od Rile, ki smo jo v glavnih obrisih in najlepših predelih spoznali. Nazobčani in razsekani grebeni Rupite so se svetili v ozadju in nas pozdravljali, ko smo zapuščali Rilski samostan.

Še nas ni minila dobra volja: med petjem smo pozabili na hudo vročino, ki je pritiskala in nas šele po večurni vožnji prisilila k molku. Vročino smo prenašali z vzgledno potrpežljivostjo, ker smo jo imeli vendarle rajši kakor dež. Vožnja ni bila slabša od poprejšnjih, boljša pa tudi ne. Cesta se je vila po soteski ob Rilski reki, mimo skalnih presek in deloma poleg ozkotirne železnice, za katero so komaj še našli prostora. Rilske reke, zlasti njenega gornjega toka, se z veseljem spominjam, ker je redka, da ne rečem edina od številnih rek, na katere smo nalefeli, ki ima bistro, čisto in mrzlo vodo. Njen tok so zajeli v ogromen betonski vodovod, ki nad zemljo dovaja vodo največji elektrarni v Bolgariji. Ko smo se peljali mimo nje, nas je še najbolj mikal velikanski bazen, ležeč ob cesti in vabeč v hladno kopel. Nekaj kilometrov niže prve, je še druga elektrarna, ki jo napaja isti podaljšani vodovod.

Peripetij, ki bi bile vredne zabeležbe v dnevniku, ni manjkalo noben dan. Ovekovčenje si je ta dan vsekako zaslužil osel, ki smo ga srečali na cesti. To pa zaradi svoje vrhunske trme in lenobe! Ležeč v prahu in naravnost sredi ceste se še zmenil ni za avtobus in signale. Tudi ko se mu je avtobus približal, se ni ganil. Kaj je šofer hotel drugega, kakor da je vozilo zaobrn timer nekoliko na levo: pri tem je desni blatnik privzdignil oslu gobec — a še to ni pomagalo: osel je ostal osel, še dalje tam, kjer je bil preil!

Cesta večkrat prereže železniško progo in Rilsko reko. Mimo male vasi Pastra smo kmalu dospeli do večjega naselja Rile, ki šteje več tisoč prebivalcev. In bi jo pri nas šteli že med trge. Ima številne nove eno- in dvonadstropne stavbe, ki pa kažejo bolj žalostno lice: opečno zidovje jim ni

ometano, najbrže zaradi tega ne, ker v pokrajini ni apnenca in ne apna. Za trenutek smo se ustavili, popili v bližnji kavarni turško kavo (za 2 leva) in odrinili dalje.

Pokrajina dobiva drugo lice. Soteska se razširi, vozimo se že sredi polj, mimo širnih nasadov tobaka, sončnic in turščice. Na naši desni so zapirali pogled nizki holmi, posajeni z vinsko trto, na levi pa so se dvigali pusti, goligriči, ki jih je sonce neusmiljeno žgalo. Pot nas je vodila še mimo velikega naselja Kočarinovo, približno enake zunanosti kakor Rila, zatem pa smo v velikem loku zavili k Strumi in ob njej ter ob železniški progi hiteli naravnost proti jugu. Najbrže bi bili še bolj hiteli, da nas ni ovirala razdrpana cesta, ki so jo na več mestih prekinjale suhe hudourniške struge, polne nagromadenega kamenja. Brdovit svet tod okoli, malo ali pa sploh ne porasel, je bil s svojimi od sonca izžganimi vrhovi in z golimi pobočji, ki so kazala kamenita rebra, za oko prav malo razveseljiv.

Zviška smo zdrknili v Gor. Džumajo. Lahko bi jo imenoval mesto sredi jagnedov, ker so ji le-ti dajali značilno in kolikor toliko prikupno vnanjost. Zaradi nedeljskega počitka ni bilo opaziti v mestu nikake živahnosti, dasi ravno šteje nad 10.000 prebivalcev.

Naš šofer nas je tu preložil iz sedanjega, še dovolj udobnega avtobusa, v dve vozili, ki jih je tudi nazval avtobuse. Izgovarjal se je, da pridemo kmalu v gorski svet. kjer en avtobus vse teže ne zmora. Mi pa smo sumili, da je iz »komercialnih ozirov« oddal na tihem vožnjo drugemu podjetniku, sam pa je šel s svojim avtobusom za drugim zaslužkom.

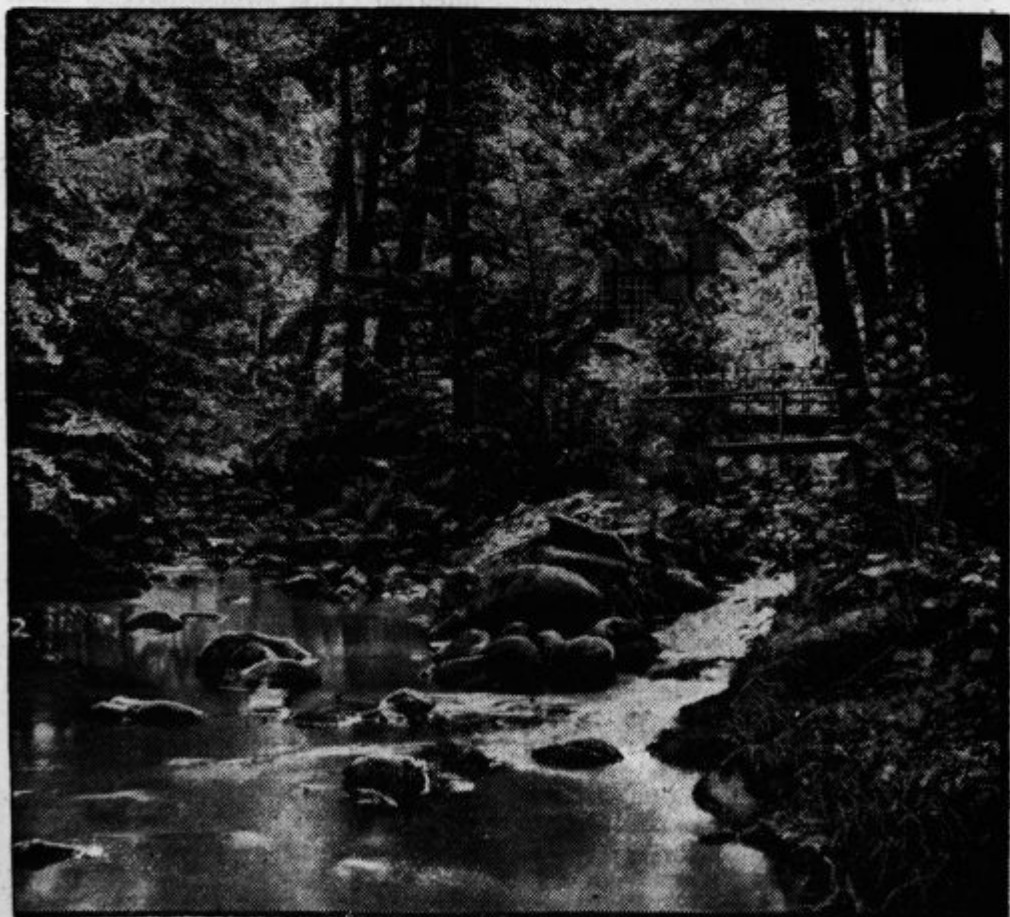
Ker je bil en avtobus zaprt, drug pa odprt, je nastala v družbi tiha konkurenca: kdor prej pride, prej melje si je vsak mislil in se hotel pred sončno pripeko skriti v zaprti voz. A vročina je trajala le še nekaj časa: ko smo prišli v gorski svet, v soteske in med šume, je vladala v zaprtem vozu zatočena sapa, zunaj pa je vel hladen zrak. Zdaj so se smejali oni iz odprtega avtobusa. Jaz nisem bil med njimi.

V naselju Simitli, kamor smo kmalu dospeli, sta se izkrcala naša dva plezalca, namenjena na Olimp, mi pa smo zavili proti vzhodu ob Osenovski reki. Zemljevid v turist. vodiču jo naziva Gradevska reka, po vasi Gradevo, ležeči ob njej. V Simitliju se nam je priključil neki domačin, upravni uradnik, ki je moral po službeni poti v Razlog; kljub stiski smo ga vzeli med se in nam je bil po poti za tolmača.

Polja so postajala vedno revnejša; tu in tam je rasel med običajnimi poljskimi kulturami tudi bombaž, ki pa ga brez opozorila svojega novega spremljevalca ne bi opazili. Cesta je obupna, vožnja pretresljiva! Bregovi stisnejo reko v sotesko in po njej se vzpenja cesta vedno više. Gradevska »reka« nam ni delala resnih zaprek; na nekem mestu, kjer je voda most ali brv odnesla, smo jo meni nič, tebi

nič, kar z avtobusom prebredli. Po hudi uri bi bilo najbrže drugačel. Više zgoraj nas ob bukovih gozdovih zaje me hlad, zato stegujemo vratove iz naše gajbe in lovimo sapo. Po več vzpetinah prihrope avtobus na vrh sedla Predel (1230 m), na kar nas opozori obcestna krčma istega imena. Vožnja navzdol je bila še bolj pretresljiva, kakor navzgor; vendar nas to ni motilo, da si ne bi z zanimanjem ogledovali belih, gladkih grebenov Pirina, ki smo se mu vedno bolj bližali.

Le kakih 400 m višine smo izgubili do Razloga, ki leži 850 m visoko nad morjem, sredi obsežne Razloške kotline, obdane od Rile na severu, Pirina na jugu in od Rodopskega pogorja na vzhodu. Turist. vodič nam pove, da je Razlog poleg Banskega eno glavnih izhodišč za Pirin, zlasti za njegove za-

POTOK V GOZDU

padne vrhove Dautov vrh, Pirin vrh, Bajuva dupka, pa tudi za Rilo.

Tu smo se ustavili le toliko, da smo izložili svojega gosta, nato pa nas je potegnil avtobus še nadaljnjih 5 km po ravni cesti do Banskega.

Bansko zaznamuje že 925 m nadmorske višine, kar se nam zdi sprva nekoliko neverjetno. Leži na južnem robu Razloškega polja, ob vznožju Pirina, in je zanj glavno izhodišče. Po cestah je Bansko zvezano na zapad preko Razloga in Predela s Simitli (želez. postaja), na vzhod preko Jundole z Bjelovim (želez. postaja na progi Sofija—Plovdiv), na sever skozi vas Bjelico s Samokovim, na jug pa po dolini reke Meste z mestom Nevrokop. Kljub temu torej, da leži sredi gorskega sveta v znatni višini, nikakor ni odrezano od ostalega sveta.

Vožnje naveličani, smo z veseljem izstopili. Bilo je že pozno popoldne.

Razume se, da smo bili v Banskem predmet splošnega zanimanja in opazovanja in kmalu se je zbrala okrog nas pred restavracijo »Makedonija« črna gruča ljudi. Pred sosednimi hišami so sedele ženske — bila je še vedno nedelja — v pisanih narodnih nošah in nas od daleč ogledovale.

Poslužili smo se stare, preizkušene in že priljubljene metode; za opртnike smo naročili mezge, odvišno prtlogo smo celo shranili v restavraciji, ker smo se itak nameravali čez 2—3 dni vrniti.

Koča Banderice, ležeča v istoimeni gorski dolini je bila naš cilj. Dolina se vleče od Banskega proti jugu proti vznožju Pirina. Že pod večer (okrog 19 ure!) smo nastopili pot proti Pirinu, drugemu delu naše gorske ture. Sonce se je že poslavljalo in zlatilo Razloško polje, ko smo se pomikali preko kamenitega groblja, nanošenega po reki Glazni v dolino. Ugibali smo, da-li so gladki, čudno beli vrhovi, ki so se svetili nad šumami nižjega predgorja, najvišji in po imenu nam že znani vrhovi El tepe, Kutelo? Naši vodniki, ki so se jim pridružili še drugi domačini, neki študent in uradnik iz Banskega, so nam vprašanje potrdili.

Ko smo si razgibali kosti in ude, vse otrple od poldnevne vožnje, smo urno pobirali korake do položni stezi skozi gozdove in preko šumeče Banderice, ki smo ji sledili odslej vso pot.

Ozirali smo se nazaj na Bansko in uživali razgled, ki se je širil daleč tja preko Razloškega polja do raztegjenih grebenov Rile, rahlo zastrtih po motnem vijoličastem soju. Dolina je že tonila v večernem mraku in kmalu je tudi nas zajela noč. Šumenje vode je spadalo k večerni harmoniji, in je ni motilo, sicer pa vsepovsod božji mir. Čuti je bilo le še butanje okovanih čevljev ob skale. Molče je stopala naša temna gruča skozi gozdove; tu in tam se je utrnila kresnica in zopet izginila v temo.

Naše razpoloženje se je stopnjevalo od koraka do koraka. Zvezdnato nebo se je odprlo nad nami, ko smo stopili iz gozda na travnato planoto. Vriskanje je pretrgalo tišino in pesem za pesmijo je odmevala v tiho noč...

Še enkrat smo v svitu žepnih svetilk prebredli bučno Banderico, nato pa po hiteli po kratki strmini navzgor skozi gozd. Med drevjem se je zasvital rdečkast ogenj smolenjakov, gorečih na visokem lesenem podstavku in — pred kočo smo bili.

Navdušenje je prekipevalo. Bili smo vedrih misli in radostnega srca — saj smo bili zopet v zatišju gorskih vrhov! »Triglav moj dom« je bila pozdravna pesem koči Banderici, ki nas je vzela pod svojo gostoljubno streho.

Naše odlično razpoloženje ni poje njalo, nasprotno: ko nam je nadvse brižna oskrbnica ga Ikonomova (njen mož in oskrbnik je tudi predsednik Banske podružnice B. T. S.) s svojima hčerkama Rajno in Rosico postregla zokusnim djuvečem (ker »domati s oris« niso bili pripravljeni!) — tedaj so se nam šele raznežili obrazi! Smeh, petje, in spet smeh se je razlegal iz nizke lesene kuhinje, ki je pristavljena h koči in v katero smo se bili strpali. Največ posla smo imeli s tem, da smo se smejali humoristu, doma tam nekje iz Prlekije, ki jih je kar iz rokava stresal in ki je v hipnem poetičnem napadu zlezel na Pegaza in domači hčerki Rajni na čast zažvrgolel nekako tako:

Rajna — ti si kakor roža bajna,
lepota tvoja nevsakdajna,
ostani vekovečno trajna;
naj se mi o tebi sajna! —

Dobro poldrugo uro za nami so prispeli še konjiči z našo prtlogo, in dobre volje je bilo mahoma konec. Vse je prišlo sicer v redu na cilj, ali oni naši člani, ki so hodili z osličji in konjiči, so

so nam pripovedovali, kakšno brigo so imeli po poti in v temi z živinčeti. Sočutno in nemo smo jih pomilovali in se drug za drugim porazgubili spat.

D A L J E

Prva opereta Johanna Straussa se je imenovala »Vesele dunajske ženske« in je niso nikoli izvajali.

K N A S L O V N I S L I K I

Marsikatera Makedonka ima še danes sredi čela tetoviran križ in najbrže mnoge niti same ne vedo zakaj. V resnici pa ima ta »običaj« zgodovinski razlog z globoko tragiko. Makedonska plemena so že »od nekdaj« krščanske vere. Turško gospostvo jih ni dostikrat celo z nasiljem pomuslimanilo, temveč je pomenilo za makedonske žene in dekleta tudi stalno nevarnost, ker so bile Makedonke zelo zaželen plen haremov. V teh davnih stoletjih se je uveljavil običaj, da so ženskam tetovirali križ na čelo, in so bile tako navzlic vsem okoliščinam za vse življenje zaznamovane kot krščanke.

TRIJE MUŠKETIRJI

ALEKSANDER DUMAS ST. © ILUSTRIRAL NÖRRETRANDERS © PONATIS NI DOVOLJEN

V KARDINALOVI LOŽI

Navdušeni pozdravni klici, s katerimi je množica sprejela kraljev prihod, so se čez pol ure ponovili na čast kraljice, ko je stopila v dvorano. Tudi kraljica je bila videti trudna in nerazpoložena.

V tem trenutku se je odgrnila zavesa v neki mali stranski loži in prikazal se je blede kardinalov obraz, ki se je zaničljivo smejal. Kraljica je bila brez demantnega traku. Komaj je kra-

ljica sprejela poklonitev mestnega svetca, že je stopil pred njo kralj in vprašal: »Veličanstvo, zakaj nimate demantnega traku? Saj sem vas prosil za to!«

»Bala sem se, da ga ne bi v gneči izgubila, če pa Veličanstvo želi, bom poslala ponj.«

CELJSKI GROFI IN ŽIDI

DR. VLADIMIR TRAVNER

N A D A L J E V A N J E

Se večjo korist so imeli od teh zvez celjski grofi. Na svojem ozemlju so pobirali od židov davke in druge pristojbine. Večkrat — zlasti v letih 1338—90 — so si najeli pri židovskih bankirjih v Mariboru, Ptuj, Celju in drugod za kratko dobo posojilo, da so nakupili ali

zboljšali posestva. Zadolžili so se pa le v primerih resnične potrebe in so svoje obveznosti točno izpolnjevali. Pogosto so pa prevzeli poroštva za dolgove, ki so jih napravili njihovi številni sorodniki in znanci pri židovskih izposojevalcih v raznih naših mestih. Tako so bili n. pr. v letih 1346—66 poroki za

82

KARDINALOVO ZMAGO-SLAVJE

»Storite to,« je odvrnil kralj, »veselilo me bo, če boste imeli nocoj moj trak.«

Po tej kratki prekinitvi, ki je morala biti prisotnim popolnoma neumljiva, je odšla kraljeva gospoda v svoje sobane, da se preobleče za ples. Prvi se je spet pojavil kralj, oblečen v elegantno lovsko obleko.

Spodaj na stopnicah je sprejel kralja kardinal v španski jahalni obleki

ter mu je izročil majhno dozo. Ko jo je kralj odprl je prebledel. Pred njim sta bila dva dobro znana demantna jermenčka.

»Kaj naj to pomeni?« je vprašal kardinala.

»Nič posebnega, Veličanstvo. Če bi imela kraljica svoj demantni trak in če bi bilo na njem samo deset jermenčkov, bi jo Vaše Veličanstvo lahko vprašalo, kdo je odstranil druga dva.«

svaka Hermana I. goriškega grofa Alberta IV., brizinškega škofa Pavla, Henrika, Otona in Friderika Ortenburške, Ostroviharje, Turjačane, Rudolfa in Dipolda Katzensteina, Henrika iz Planine, Ivana Kamniškega in mnoge druge. Ti gospodje so rabili obilo denarja za razkošno življenje, večkrat tudi da so si kupili posvetne ali cerkvene službe. Niso pa imeli običajno volje in sredstev, da bi plačali židom svoje dolgove. To so prepustili bogatim Celjanom, ki so prevzeli zato kot odškodnino zastavljena jim posestva. Tako so

dobili celjski grofi mnogo zemljišč zlasti med Savo in Sotlo, na Dolenjskem in na Gorenjskem.

Posebno tesne zveze so imeli grofi z židi, ki so bivali takrat v Celju. Že prvi znani celjski žid Scheblein je imel v l. 1340—45 mnogo poslov s Celjani. Najpomembnejši židovski finančnik na celjskem dvoru pa je bil njegov sin Kadšim. Prvotno je bil — kakor večina njegovih rojakov — podanik deželnega kneza. Nekako od 1353 se je bavil z denarstvom v družbi svojega brata Muša »celjskega«, ki pa se je kmalu pre-

PLES

Kralj je vprašujoče gledal kardinala, toda prav v tem trenutku so v dvorani navdušeno vzklikali. Prišla je kraljica v sijajni lepoti oblečena v biserno, sivo lovsko obleko. Krilo je bilo iz modrega s srebrom tkanega atlasa. Na glavi je imela klobuk iz polsti z modrimi peresi, na njeni levi rami pa je odseval demantni trak. Kralj je dal godbenikom znak za začetek plesa. Pričelo se je rajanje, med katerim je

stal kralj prav pred kraljico. Vselej, ko je šel mimo svoje soproge, je skušal šteti demante, toda ni si bil na jasnem glede njih števila.

selil v Maribor, kjer je postal eden najuglednejših bankirjev. Tudi Kadšim je bival nekaj časa v Trstu, odkoder pa se je kmalu vrnil v Celje. L. 1362 je podaril vojvoda Rudolf IV. Kadšima in njegovo rodbino grofoma Ulriku I. in Hermanu I. v priznanje zaslug, ki sta si jih pridobila zanj. Obenem je dal njima pravico, obdavčiti te žide tako, kakor jih je doslej sam. Toda že 1366 je nastal med grofoma in Kadšimom hud spor, ker je imel Herman I. intimno razmerje z njegovo lepo hčerjo Golden. Razen tega si je Kadšim po

lastnem priznanju »marsikaj prilastil in prelomil tako svoje obljube in pismene pogodbe«. Zato je nenadoma zapustil z bratom Mušem slovenske dežele in šel na Dunaj, kjer je imel hišo. Nato sta mu zaplenila gospodarja vse premoženje na svojem ozemlju. Že v začetku 1368 pa je prišlo do sprave, ker so prevzeli avstrijski židi za pobegla rojaka jamstvo v znesku 20.000 fl. Grofa sta vrnila židu zaplenjeno imetje, Kadšim pa je dal njima »zvezno pismo«, čigar vsebina ni točno znana. Glede svoje hčere je izjavil, »naj ostane kjer ho-

KARDINALOVO PONIŽANJE

Po plesu je hitel kralj takoj h kraljici.

»Veličanstvo, ali se vam smem zahvaliti, ker ste mi izpolnili željo? Ali vam ne manjkata morda dva jermenčka? Prosim, ali vam ju lahko izročim?«

»Po vaši volji, Veličanstvo. Ali mi podarite še dva? Sijajno, potem jih bom imela štirinajst!«

Kralj je štel z mrzličnimi očmi: za-

res, na traku je bilo vseh dvanajst zaklepnih jermenčkov.

»Toda kaj naj to pomeni?« je vprašal kralj strogo kardinala.

»Nič drugega kakor da sem hotel Vašemu Veličanstvu podariti ta dva jermenčka in ker si nisem upal tega storiti osebno, sem si izbral ta ovinek.«

»Resnično sem hvaležna Vaši Eminenci,« je odgovorila Ana Avstrijska, »zlasti še, ker mi je jasno, da sta vas stala ta dva jermenčka najmanj prav toliko kakor prvih dvanajst kraljevih!«

če ali kamor jo vlečeta pamet in volja«. Medtem se je sprl Kadšim z bratom Mušem zaradi skupnega premoženja. Ta spor sta poravnala Herman I. in rabin Isserl in Klosterneuburga. Odslej je užival Kadšim polno zaupanje celjskega dvora. Postal je nekak finančni minister grofov ter upravljal vse njihove denarne in druge gospodarske posle. Obenem se je bavil s svojim dosedanjim poklicem kot izposojevalec denarja in imel mnogo klientov zlasti med visoko duhovščino in plemstvom. Umrli je ok. 1380. Bil je najzanimivejši in najizrazitejši žid na Slovenskem z vsemi vrlinami in napakami svojega rodu.

Poleg Kadšima in svojcev je živelo takrat v Celju še več drugih židovskih izposojevalcev in trgovcev kakor Slömllein, Jüdel, Isaher, Baruh, Šebel David, židinja Blümel in drugi, ki so bili vsi v neposrednih ali vsaj posrednih zvezah s Celjani. Po svojem vplivu pa so

zaostajali daleč za Kadšimom. Značilno je tudi, da celjski židi niso bivali v getu, temveč svobodno med ostalimi prebivalci. Seveda je bilo tudi njihovo število tako neznatno, da niso imeli niti lastne sinagoge.

Medtem je postal Herman II. skoraj neodvisen vladar obširnega ozemlja, hrvaški ban, prvi ogrški velikaš in tast poljskega kralja Vladislava ter nemškega cesarja, ogrskega in češkega kralja Sigismunda. V kraljevem sijaju je pozabil kmalu na nekdanje, povsod zaničevane prijatelje in zaveznike svoje rodbine. Slednjič je 1410 pregnal »iz ljubezni do Boga in v svojo čast« — kakor pravi celjska kronika — vse Izraelove otroke iz svojih dežel. Ti so se naselili večinoma v Mariboru, tedanjem duhovnem in gospodarskem središču židovstva na Slovenskem. S tem so prenehale vse zveze med celjskimi grofi in židi.

Š P A N S K A L E G E N D A

Pred davnimi časi je Španija, kakor veste, izbrala zavetnika med apostoli, namreč Jakoba Starejšega, Zebedejevega sina. Ko je bil po Kristovi smrti poslan v daljno Iberijo, oznanjat blago vest, se je menda izkrcał v Galiciji, kjer je vladala precej nepopustljiva vladarica, ki so ji dali priimek Lupa, Volkulja — kakor dojlji Romula in Rema. Pa najsi je bila še tako zagovedna in osorna, naposled jo je vendar izpreobrnili.

Sveti Jakob, imenovan Kamposteljski zaradi veličastne cerkve, ki so mu jo sezidali v Galiciji, ni bil malomaren ali maloveren zaščitnik. Svojo vlogo je smatral za resno. Neprenehoma je moledoval za svoje vernike in varovance. Četudi je imel najboljše namene, je vendar postal skoraj vsiljiv.

»Prav za prav,« mu je rekel nekoč Najvišji. »kam pa meriš? Česa bi rad?«

»Lepo nebo, venomer vedro in čisto, nepremakljivo za moj narod.«

»Dobiš.«

»Zemljo, ki bo rodila izredne oranže in čudovite melone.«

»Dobiš.«

»Čvrsté, čile, vitke može in najlepše žene sveta.«

»Dobiš.«

»Dobro vlado.«

»V tretje gre rado, v četrto pa ne,« reče Bog in dvigne roke kvišku. »Preveč zahtevaš.« In gladko ga je zavrnili. Zato Španija še do danes ni mogla doseči, da bi jo Ravnali spretni krmilarji.

A.D.

H. Freytag; OB VODNJAKU

IZ LITERARNEGA SVETA

JULIEN OCHSÉ

Dne 8. VIII. je preminul ta francoski književnik, ki je v početku našega stoletja osnoval obzornik za mladi pisateljski rod: Vers et Prose. Kot pesnik sluje po zbirki Nevidni zbor (l'Invisible concert), kot romanopisec po Uvelem listu (la Feuille morte). Ob neki priliki, ko so se zbrali člani društva »Amis de 1914«, da bi poslali Ochséja, mu je pokojni Henri de Régnier posvetil znameniti sonet, ki se začne s takole opredelitvijo pesnika:

Le poète est celui qui s'en va d'île en île
Chercher d'autres bonheurs et des soleils nouveaux,
Le poète est celui dont la lèvre est habile
roseaux.

A. D.

KALEVALA V NIPONŠČINI

Znameniti finski epos je preložen v mnogo jezikov. Prvi nemški prevod je izšel že l. 1852 (A. Schiefner). V češčino ga je prelił pokojni J. Holeček. Ruski prevod moskovskega profesorja L. Bělskega (1880) je Sovjetija pred kratkim ponatisnila v obilo ilustrirani izdaji. Kakor znano, je lani za stoletnico Lönnrotovega umotvora izšel tudi srbsko-hrvaški prevod. Prva knjiga je tiskana v Helsinkih 1935. Dr. Ivan S. Šajković, pesnik, ki je posrbil že prej rusko Slovo o polku Igorové, in konzul na Finskem, je oskrbel primeren uvod svojemu dolgoletnemu delu. To je lep dar našemu narodu, čigar sin Vuk Karadžić ni brez podobnosti z nabiralcem finskih run, Elijem Lönnrotom... Popoln prevod bo kmalu zagledal beli dan tudi v niponščini.

GLAVI (Paramount)

NOVE KNJIGE IN REVIEJE

MANUEL GALVEZ: NOČ GREH KONCU

Roman. Buenos Ayres. Cabaut, 1936.

Str. 216

François Mauriac je objavil roman »Konec noče«, sličen naslov je izbral po sv. Pavlu (Pismo Rimljanom, XIII, 12) argentinski F. Mauriac — kakor imenujejo nekateri M. Gálveza — zadnjemu svojemu umotvoru: La noche toca a su fin. Naslov je vzeli v dvojnem smislu: najprej dobesedno, saj večina dejanja se vrši ponoči, za evharističnega kongresa v argentinski prestolnici, potem v prenesenem pomenu, ker junak stopa iz teme greha v svetlobo milosti.

M. Gálvez ima veliko slovstveno prtljago. Nekatera njegova dela so prevedena na 11 jezikov. Čital sem samo Miércoles Santo ter ugodno poročal o njem lani 30. nov. v tem tedniku. Pisec me je osvojil zlasti s svojo kompozicijo.

V priložni knjigi pa tehnična stran zame ni dovolj tehtna in ne more odkupiti idejne, ki se mi zdi prenapeta, enostranska, skonstruirana. Protagonist Claudio Vidamor je pravi izvržek človeštva, obložen z vsemj mogočimi slabostmi, sebičen, neznačajan — ker je pač sin prostozidarja. Ena hudih napak njegovih je ta, da kot novinar kaže nagnjenje »potijati današnji družabni red«. Če je vsako stremenje po novotarijah zares pogrešno, so se naši predniki pač grdo izpozabili, pustivši vero staršev, lepo boginjo Zivo!... Požrešnost, samopušnost, zavist, taki so nagibi, ki Klavdija

gonijo v boj proti »farjemu«. A ko se najbolj širokousti, da bo začel pero namakati v gnojnico (voy a mojar mi pluma con mierda...), se izpreobrne s celim omizjem svojih svobodomiselnih tovarišev, zaposlenih pri dnevniku.

Nehote se mi vriva na um iver, ki jo je predlanskim izustil P. Valéry: L'homme n'est pas si simple qu'il suffise de le rabaisser pour le connaître (če hočete človeka spoznati, ni dovolj, da ga ponižate).

M. Gálvez je v poslednjem svojem delu daleč od Mauriaca, ki je bil pred nekaj meseci tako pregrešno svotodoumen, da je podpisal slovesen razglas proti italijanski moritvi v Etiopiji kakor mnogi književniki njegovega svetovnega nazora.

A. Debeljak

Uredništvo je prejelo:

ZDRAVNIŠKI VESTNIK, strokovno glasilo zdravništva v Sloveniji, leto VIII, št. 7. Na uvodnem mestu je priobčena razprava načelnika notranjega oddelka ljubljanske bolnišnice docenta dr. Iv. Matka »Avskultacija trebuha«. Avtor opisuje na temelju dolgoletnih opazovanj metodo, ki se pri preiskavi trebuha in njegovih organov premalo uporablja. Sledita predavanji na znanstvenem sestanku Slov. zdravniškega društva »Klinika in diferencialna diagnoza desnosrčnosti« (dr. H. Heferle) in »Nov način uspešnega zdravljenja medialnih prelomov stegničnega vratu« (dr. Oton Bajc). Primarij dr. Vlad. Guzelj poroča o izkuštvih z novimi sredstvi za kratko narkozo. Poročilo, ki bo zanimalo tudi laike. Ginekolog dr. Leo Šavnik končuje svojo zanimivo razpravo »O Agino-Knausovi teoriji«. Univ. prof. dr. Alfred Šerko se spominja osemdesetletnice rojstva Sigmunda Freuda, o katerem pravi, da »je tudi kot zdravnik nevrolog brez dvoma genialna osebnost«. Dr. Oton Bajc priobčuje svoje »Vtise« kongresa nemških kirurgov v Berlinu. Sledijo za medicince važne rubrike: Iz zdrav. društev, Iz medicinskih časopisov, Nove knjige, Drobne novice. — »Zdravniški vestnik« urejuje načelnik sanatorija na Golniku, primarij dr. R. Neubauer. Izhaja desetkrat na leto in stane za nezdravnike din 90.

PADAREWSKI V FILMU

Kot poročajo iz domovine Jana Kiepure, se je sedemdesetletni pianist Ignacij Padarewski, ki ga poznamo do sedaj kot nasprotnika vsake mehanične glasbe, torej gramofonskih plošč, radia in zvočnega filma, končno vendarle odločil, da nastopi v angleškem filmu. Noče se dati filmati, le dovolil je, da smejo ujeti njegovo igranje. Za petnajst minutni nastop bo baje dobil 5000 funtov!

S. B.

ČLOVEK IN DOM

KAKO SI UREDIMO BIVALNICO

Včasí je prevladovala rdeča barva, prozračna je bila temno rdeča, namizni prt, tapeta. Vse sobe, posebno pa bivalnica, so bile majhne in nizke, kakor od starih hišic sploh ni bilo drugače pričakovati. V nekem kotu je stal ljubi blazinjak, na katerega je legel oče po kosilu. S časnikom si je zakril obraz, dokler ga ni hčerka ztudila s svojo nagajivostjo. Kadar so pričakovali obiskov in so bile kavne skodele bleščeče se pri-

in še vlada v prvih letih, ki so lahko samo leta zbiranja, v njej pošena golota, kaj bi to škodovalo? Razmerje do domače oprave, nagnjenje do malih kosov opreme, znanje o tem, kar nas greje in vesei, prinašajo šele leta, leta s polno vsebino našega družinskega življenja, ki se zrcali v vsaj svoji okolici.

Mladi, marljivi, napeti stopimo z listkom v roki in zaročenko pod pazduho v trgovino, rečemo Dober dan in »Rad bi imel mizo in štiri stole« ter drugega nič. Že bife zahteva zrelega okusa in jasnega vpogleda v

pravljene in je mati v lepi bluzi iz makramaja ter z obrazom, rdečim od pričakovanja, gledala skozi okno, pod katerim je stal vedno, kakor ni bilo drugače mogoče, voziček, na katerem so prodajali sadje, tedaj je bila mičnost te sobe popolna. Iz mešanice vonja po pogacah, vonja po dobri kavi in iz zvokov klavirja, ki ga je načenjala mati, da bi premagala svojo nestrpnost, se je oblikoval pojem domačnosti, doma, doline miru.

Iz te sile domače bivalnice črpamo odrasli sedaj vse svoje življenje. Kar je dobrote v nas, je imela svoj izvor v tem vrelcu naše mladosti.

Zato pa oblikujemo ta prostor, ki ga hočemo imenovati srce našega stanovanja, s pobožnostjo. V tej sobi ni ničesar, kar bi bilo brez pomena, ničesar bi ne smelo biti v njem, kar bi bilo brez razmerja do nas,

to, kar bomo potrebovali. Ali naj bo visok ali ploške oblike, ali naj ima prostor za posodo ali pa naj se razdeli v dva kosa opreme: v mizico za pripravo in vitrino za stekleno posodo — vse to še nam more odkriti šele v življenju, v praksi. Marsikateri denar se tu izda prenašlo in tja ga bilo boljše shraniti za uro pravega spoznanja.

Dota, bala, ki bi jo morali izbirati vedno otroci sami, ne da bi pri tem prezirali nasvet starejših in izkušenih oseb, je trdni temelj domačije. Vse pritikline, vsi okras, vsa posebna nagnjenja se spravijo pozneje pod streho. Tako se shramba počasi, toda na pameten način polni z lepimi in res potrebnimi stvarmi.

Miza in stoli so tu, manjka pa še udobna vogalna klop v pravem kotu in z oblogo, ki smo jo z ročnim delom sami napravili. Manjkajo še velike, mehke blazine, obrob-

ljene z vrstico, in ovesek, ki pokriva steno za blazinjakom. Tako prenašamo košček za koščkom v našo družinsko sobo in vsak trud zanjo je družini v blagoslov. i. d.

IZ PRAKTIČNE MEDICINE

Mrzle kopeli zoper zobobol

Hud zobobol izvira često od vnetja kakšnega zoba in njegove okolice. To vnetje je združeno s povečanim pritokom sokov na vneto mesto. To opazimo s tem, da občutimo večjo napetost in bitje na tem mestu. Bolečine, ki se pri tem pojavljajo, je mogoče lajšati s kratkimi mrzlimi kopelmi nog. Te kopeli naj trajajo minuto ali pol-druugo minuto in naj se po potrebi ponove večkrat na dan. zd

Kožna bolezen po travi

Pomladj pa tudi v drugih letnih časih opazujemo pogostoma posebno vrsto kožne bolezni, ki se pojavlja posebno po kopanju na prostem. Koža pordeči, pojavijo se majhni mehurčki in vozlički. Opazovanja uče, da nastaja bolezen po travi, posebno pa če pride v dotiko s človeškim telesom po kopanju, ko je koža omehtana. Posebno škodljive so taje tiste trave, ki vsebujejo sili-cij. Vnetje se pokaže dva dni po kopanju ali izletu. Pogostoma je zelo močno, toda posebno nevarno ni in ga je lahko ozdraviti, če mu poznamo preprosti vzrok. dr

Barvila kot lečila

Nenavadna lečila so barvila, ki se vbrizgnejo v krvni obtok. Tako se je izkazal zoper zastrupitev s prusko kislino in s svetilnim plinom vbrizg metilenovega modrila. Kakor vse kaže, je to modri-lo sposobno vezati nase škodljive snovi, ki so vdrle v telo in jih napraviti neškodljive. Za zdravljenje težkih krvavitev, kakršne se pojavljajo posebno pri pravi bolezni krvavjenja, kjer je ustavitev krvi videti skoro nemogoča, uporabljajo v največjem času rdeče barvilo, tako zvano kongoško rdečilo. Tudi pri pljučnih krvavitvah se je to barvilo izkazalo za zelo dobro.

Pete na čevljih

Često se ljudje pripravajo o tem, ali so pete na čevljih zdrava stvar. Nošnja visokih pet amatramo v splošnem za eno izmed ženskih nečimernosti. Kakor pa so pokazala novejša raziskovanja, to naziranje ni popolnoma upravičeno. Pri hoji na naravnih tleh, to je na netlakovanih, mehkejših poteh, je stopanje brez pet najbolj naravno. Toda mnogo ljudi danes ne živi več v takšnih pogojih, čevlji s petami so tedaj prilagojeni našemu življenjskemu načinu. Peta seveda ne sme biti pretirano visoka. S pomočjo posebnega aparata je mogoče ugotoviti tisto višino, ki je za posvedino nogo najbolj pripravna. Previsoke pete zmanjšujejo prožnost noge. Za vsako nogo je torej neka individualna višina pete, ki naj si jo skrbno določijo posebno tisti, ki mnogo stoje in hodijo.

R A D I O

Profesor tehnološkega instituta v Massachusetts R. F. Ellis je iznašel pripravo, ki ugrajena in radio aparat tekom četrta leta zapisuje dneve in ure, v katerih je bila postaja v rabi. Američani upajo, da bodo z novo pripravo, ki jo bodo neopazno vgradili v sprejemnike, točno dognali, kakšen program poslušalce najbolj zanima.

Svedska, ki ima poleg oddajnih postaj obširno omrežje za žični prenos radio programov, bo zgradila v Malmöju nov oddajalec za 100 kilovatov. Oddajalec bo imel v šestem in hkrati poslednjem krogu dve elektronki za 300 kilovatov. Krmaril ga bo kremen. Upajmo, da bo postaja pričela z oddajo eterskih valov istočasno s 100 kilovatskima postajama v Sofiji in Beogradu.

PRAKTIČNE NOVOTE

Svež zrak pozimi in poleti

Če ovira poleti težki, vroči vnanji zrak dihanje, ga otežuje pozimi suhi vroči zrak zavoljo peči in centralne kurjave. Proti tem težavam si ljudje pomagajo z ventilatorji,

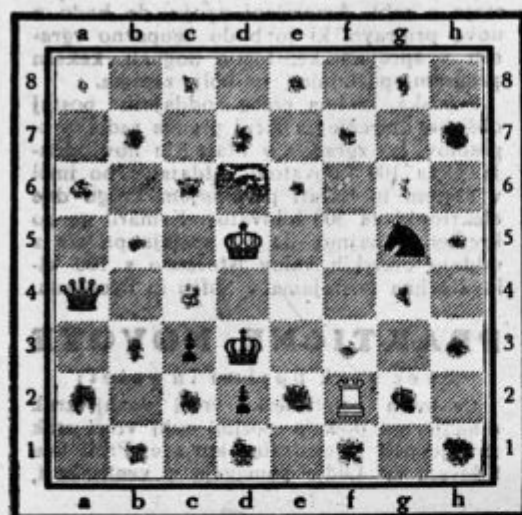
ki zrak razgibavajo in prinašajo hlad v sobo, ter z izhlaplilniki vode na kurilnih telesih. V novjšem času izdelujejo pripravo, ki razgiba zrak in ga obenem nasiča z vlago. V okrovu te priprave je ventilator, poleg njega devet napetih dvojnih plošč iz posebno debelega pivnega papirja in cinkasta posoda z vodo. Plošče mole s spodnjim koncem v vodo, erkajo vlago in ventilator za njimi poganja z vlago nasičeni zrak v sobo.

Popravi: V zadnjem zvezku čitaj na strani 125 v poročilu o novem zvezku Letopisa Matice Srpske pravilno Kriležo in ne Maleša! — Pod naslovno sliko bi moralo stati »V kopališču« in ne Glavi. — Sploh naj blagovolijo cenjeni naročniki in čitatelji oprostiti mnoge stavke oziroma tiskarske pogrške v našem obzorniku, ki se dogajajo brez krivde uredništva.

PROBLEM 174

E. Battaglia (1935)

Mat v dveh potezah

Rešitev problema 173

1. Tc7 — e5! Zanimiva končna poteza, ki dovoljuje črnemu kralju bojišče na bgu s šahiranjem.

ZA BISTRE GLAVE

260

Koliko let je Sonji?

Ugibaj. Prištej k številu, ki ga meniš, 14. deli vsoto s 6 in pomnoži kvocient s 3. Odštej nato 13 in ostala ti bo številka 5. Če si prav uganil. Koliko let je torej Sonji?

Rešitev k št. 259

(Posadka na parniku)

Na parniku je bilo 50 mož posadke.

REŠITEV KRIZALJKE V ŠT. 8

Kres, paka, kasta, Istra, bu, val, et, stavivo, ir, re, Pribina, ji, joj, n. d., Lavra, Aztek, Ezop, Aida — k. k., le, Rab, jaz, Esus, pivo, St., tir, r. p., avarija, a. v., bo, Ilirija, p. s., ven, za, ateo, anti, krt, ded, Aa, Ka (Kalman).

U G A N K E

Crassus

XV

Poznaš možaka poštenjaka,
ki vsakdo z njim s častjo koraka.
A ko nastopi svojo službo,
ne maram za njegovo družbo.

(Redar)

XVI

Dva zloga, glej orodje travi prenevarno.
Poslednji konec kar odbij mu malomarno
— strmenja glas je to, lahko protivje
stvarno.

Če zdaj ostalo vse pretehtaš preudarno,
spoznaš, kako v pomenu res je radodarno:

na vseh rečeh, na vseh ljudeh ga najdel
varno.

Z imenom tem poznamo ptico še nekvar-
no.

Pa najsi jo razrežem — čudno in čelar-
no! —

vsak drobec kot celoto zovem suhoparno.

(Kosa, a. kos)

SHUJŠEVALNA KURA

(R. Schneider — izrezanka)

UREDNIK IVAN PODRZAJ — TELEFON ŠT. 3126 — UREDNISTVO NACELNO
NE VRAČA ROKOPISOV — IZDAJA ZA KONZORCIJ ADOLF RIBNIKAR —
TISKA NARODNA TISKARNA V LJUBLJANI, PREDSTAVNIK FRAN JEZERSEK
Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knaževa ulica 5 — Mesečna naročnina Din 4,—
po raznašalcih dostavljena Din 5,—